

А.Т. Омарова^{1*}, Н.Б. Құттыбаева², Е.Д. Орынбасарова³, Е.А. Жусупов⁴

^{1,2}*Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қазақстан;*

³*Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қазақстан;*

⁴*Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан*

e-mail: ¹ainuraphd@mail.ru, ²nurg_78@mail.ru, ³erke.08@mail.ru, ⁴zh60@inbox.ru

ORCID ID ¹<http://orcid.org/0000-0001-9808-4908>; ²<http://orcid.org/0000-0001-82504111>;

³<http://orcid.org/0000-0002-5577-6434>; ⁴<http://orcid.org/0000-0002-7015-3593>

Scopus Author ID: ¹55982396200; ¹U-55-63-2018; ²57194059318; ⁴ID: 56015187200

Туризм индустриясы саласында ҚР инновациялық қызметін дамыту

Аңдатпа

Мақсаты: Қазіргі таңда Қазақстан үшін туризм саласын дамыту өзекті мәселелердің бірі. Туризм әлемдік экономикада басты рөл атқарады. Бүкіл әлемдік туристік ұйымның деректері бойынша ол әлемдегі жалпы ұлттық өнімінің оннан бір бөлігін, халықаралық инвестицияның 11%-дан астамын, әлемдік өндірістің әрбір тоғызыншы жұмыс орнын қамтамасыз етеді. Жеткілікті қаржыландырудың болмауы туризм субъектілерінің тиімді дамуына мүмкіндік бермейді, инвестициялық және инновациялық қызметті жүзеге асыру мүмкіндігінің жоқтығынан көрінеді: негізгі қорларды жаңарту, бизнес көлемін, жаңа технологияларды кеңейту. Мақала Қазақстан Республикасының туризм саласындағы инновацияларды дамыту мәселелеріне арналған, ол әлемде елдің экономикалық өсуін қамтамасыз етудің пәрменді тетігі ретінде танылған, өйткені Қазақстан бюджеті кірістерінің негізгі бөлігі бизнес пен азаматтардың салықтық түсімдері болып табылады: дәл солардың есебінен мемлекеттің шығыстары қаржыландырылады. Қазіргі заманғы үрдістер мен түрлі секторлардағы макроэкономикалық жағдайды ескере отырып, стратегиялық басқару процестері мен тетіктерін жетілдіру қажет. Қазақстан өзін шетелдік инвестициялар үшін тартымды бағыт ретінде көрсете және стратегиялық жоспарлауды қолдана отырып, жаңа жаһандық сын-қатерлер мен қауіптерді ойдағыдай еңсере алады. Туризм сыртқы экономикалық қызмет нысаны ретінде өңірлік дамудың орнықтылығын бағалаудың, даму, басқару процестеріне әсер ететін көрсеткіштер жүйесін қалыптастырудың және қойылған мақсаттарға қол жеткізудің маңыздылығын айқындайды, ол үшін нәтижелерге қол жеткізуге әсер ететін факторларды басқару және жүйелеу құралдары қажет етіледі.

Халықтың мәдени қажеттіліктерін қанағаттандыруды жоғарлатумен (атаулы ақшалай табысты арттыру арқылы тіршілікті қамтамасыз етуге үлес қосу), сондай-ақ бизнес-бірліктердің инновациялық нысандарын дамыту үшін жағдай жасаумен байланысты бірқатар проблемаларды шешу мүмкіндігі үшін Қазақстанның туризм саласындағы инновациялық қызметті талдауға негізделінеді. Зерттеу нысаны туризм индустриясының инновациялық қызметі болып табылады.

Әдісі: Зерттеу сандық технологиялардың компоненттері мен функцияларын логикалық тұрғыда сипаттауға және олардың маңызды ерекшеліктерін ұсынуға негізделген және экономикалық ғылымдарда қолданылатын жалпы әдістерді қолдана отырып, ғылыми мәселелерді зерттеудің қажетті тереңдігін қамтамасыз ету мақсатында жүзеге асырылады. Зерттеу көздері инновациялық даму мәселелері бойынша теориялық және аналитикалық мақалалар, қазақстандық және шетелдік авторлардың еңбектері.

Қорытынды: Қазақстан Республикасының статистикалық деректерін пайдалана отырып, туристік сектордың қызметтерін пайдаланатын адамдар санының ұлғаюын, сондай-ақ мүмкіндіктердің ұлғаюын куәландыратын 2022-2024 жылдар кезеңіне арналған «Халықтың номиналды ақшалай табысы, теңге» көрсеткішінің күтілетін мәндерін алу үшін трендік модель әзірленді. Осыған байланысты туристік дестинациялар жақсы болашақты құру үшін тұрақты даму тұрғысынан бәсекеге қабілетті және икемді болып қалуы тиіс. Бұл туризм экономикалық өсудің қозғаушы күші ғана емес, сонымен бірге экономикалық өндірістің өзі туристік сектордың өсу әлеуетінде маңызды рөл атқара алатындығын білдіреді.

Тұжырымдама: Инновациялар жаһандық экономикалық өсудің аса маңызды факторына айналуға және елдің экономикалық дамуын жеделдетуде сөзсіз шешуші рөл атқарады.

Кілт сөздер: инновация, цифрландыру, қонақжайлылық, туристік сала, цифрлық экономика, туристік нарық, инфрақұрылым.

* Хат-хабарларға арналған автор. E-mail: ainuraphd@mail.ru

Кіріспе

Тұрақты даму тренді жаһандық ауқымда күш алып келеді және ірі компаниялар үшін және жалпы ел үшін жаңа тауашалар мен компаниялардың ел ішіндегі қызметіне де, сыртқы экономикалық қызметке де айтарлықтай әсер ететін жаңа мүмкіндіктер жасайды. Орнықты даму факторларының өсіп келе жатқан мәні компаниялардың қызметінде, оның ішінде орнықты даму индекстері мен рейтингтері (ESG-индекстер) шеңберінде оларды талдау мен бағалауға сұрау салуды қалыптастырады. Мұндай бағалау инвесторларға да, жауапты компанияларға да қолдау көрсетеді, үздік тәжірибені ілгерілетуге ықпал етеді.

Экономикадағы көптеген процестер инновациялық және тіпті эволюциялық сипатқа ие екенін және олардың мінез-құлқы әлеуметтік институттардың дамуынан ажырамас екенін түсіну практикада қолданылатын әдістер мен әдіснамалар туралы түсінігімізді өзгертеді.

Бүгінде цифрлық инновациялардың даму деңгейі ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін айқындайтын факторлардың бірі болып табылады. Цифрлық инновацияны жүзеге асыратын цифрлық экономика — бұл сандық АКТ-ны қолдану негізінде жүзеге асырылатын экономикалық, әлеуметтік және мәдени қатынастардың белгілі бір жүйесі болып табылады. Бұл ретте цифрландыру процесі аналогтан ақпаратты цифрлық беруге көшуді көздейді. Қазіргі уақытта көптеген елдерде цифрландыру дамудың стратегиялық басымдығы болып табылады. Жетекші әлемдік сарапшылардың болжамдары бойынша 2025 жылға қарай әлемдік экономиканың 25%-ы цифрлық болады, ал мемлекетке, бизнеске және қоғамға тиімді өзара іс-қимыл жасауға мүмкіндік беретін экономика үшін цифрландыру технологияларын енгізу барған сайын ауқымды әрі серпінді процеске айналып келеді.

Цифрлық платформалар клиенттермен өзара әрекеттесудің және транзакцияларды жүзеге асырудың негізгі арналары ретінде, сондай-ақ инновациялық бизнес-модельдерді, оның ішінде дәстүрлі салаларда құру құралы ретінде пайдаланыла бастайды. Цифрлық технологияларды енгізу бәсекелестіктің күшеюіне әкеліп соғады, нарықтың қазіргі көшбасшылары үшін инновацияның жаңа толқындарынан туындайтын қауіптер туындайды.

Қазіргі уақытта ақпараттық экономиканың қарқынды дамуы өтпелі цифрлық технологияларды енгізумен және тиісінше цифрлық экономиканы қалыптастырумен байланысты. Дәстүрлі өндірістік салалар мен көрсетілетін қызметтер салаларын жаңғырту, сауда-сатып алу рәсімдерін, аралас қаржылық және логистикалық операцияларды ұйымдастыру, ақпараттық технологиялардың өтпелі енуі және экономикалық процестерді цифрландыру аясында тұтыну құрылымының өзгеруі жаңа нарықтарды қалыптастыру және нарықтың жұмыс істеуінің жаңа жағдайлары, сондай-ақ талдауға, болжауға және басқарушылық шешімдерді қабылдауға жаңа тәсілдер үшін негіз жасайды.

Әдебиеттік шолу

(Sobieraj, D. Metelski 2020) Өз зерттеулерінде инвестициялық процестерді басқаруды жақсы түсінуге мүмкіндік беретін факторларды атап өтті:

- нарықтық ортадағы компаниялардың белсенділігі;
- жоғары дамыған технологиялар;
- тиісті нарықтық қатынастарды пайдалану [1].

Орнықты даму тұжырымдамасын ескере отырып, аумақтық қауымдастықтарды дамытуға бағытталған инвестициялық жобаларды бағалау және іріктеу проблемаларын шешу Nataliia Maksyshko, Oksana Vasylieva, Alyona Polova (2020) зерттеулерінде көрініс тапты. [2].

А.А. Semin инновациялық өнімдерді әзірлеу саласындағы ғылыми зерттеулердің өнімділігін арттырудың институционалдық механизмдерін қарастырады [3, 157].

V. Pogodina, N.M. Abdikeev, Yu.S. Bogachev есептеулерінде инновациялар тобының индикаторлары қолданылады, олар инновацияларға жұмсалған шығындардың қарқындылығы мен технологиялық инновацияларға жұмсалған шығындардың тиімділігі коэффициенттерін қамтиды [4, 6].

Қазіргі уақытта инновациялық индикаторларды іздеу мәселесі жалпыға ортақ сипатқа ие болды және тек инновацияға ғана емес, сонымен қатар экономика, экология, әлеуметтік, банк саласына да қатысты [5, 1025]. S.N. Bobylev, S.V. Solovyeva экономиканың дамуы қай бағытта жүретінін көрсететін негізгі индикаторларды таңдау маңызды мәселе болып табылады деп санайды [6, 63].

Инновациялық процестер — қазіргі бизнестің ажырамас ерекшелігі [7, 51; 8, 6; 9, 366].

Қазақстанның туристік секторының бірегей табиғи және мәдени әлеуетін және алыс және жақын елдерден келетін туристердің жаңа, әлі игерілмеген бағыты ретінде тудыратын зор қызығушылығын ескере отырып, оны инновациялық дамыту үшін барлық негізі бар.

Қонақ үй индустриясының инновациялық даму мәселелері Абожина А.А. [10], Нao J.X., Liu Y.P. [11], Musavengane, Regis [12], Мыратдурдиев М., Дорошенко Ю.А. [13], Танина А.В., Калмыкова С.В., Мудрова Е.Б. [14], Печерица Е.В. [15], Бритвина В.В., Шабалина Н.В., Дусенко С.В., Духовная Л.Л. [16] және т.б. зерттеушілер үлкен көңіл бөлген.

А.В. Бабкиннің пікірінше, экспоненциалды түрде өсіп келе жатқан деректер ағындары бар заманауи цифрлық технологияларға негізделген әлеуметтік құрылымдар мен қатынастардың күрделенуі цифрлық инновациялар болып табылатын жаңа типтегі экономиканы қалыптастыруды қажет етеді [17, 11].

А.А. Semin инновациялық өнімдерді әзірлеу саласындағы ғылыми зерттеулердің өнімділігін арттырудың институционалдық механизмдерін қарастырады [18, 157], онда инновациялық әлеуетті бағалау үшін ақпарат көздерін талдау мәселелеріне ерекше назар аударылады [19, 78-81], сондай-ақ халықтың өмір сүру сапасын жақсартуға назар аударады [20, 6].

Кулмаганбетова А.С., Дубина И.Н., Рахметулина Ж.Б. инновациялық процестерге енгізілген техникалық, өндірістік, ұйымдастырушылық, маркетингтік, қаржылық операциялардың жиынтығын анықтайды [21, 57]. Бұған белгілі бір себептер бар және болашақта экономиканың тез өсуін қамтамасыз ететін туризмнің осы саласы болуы мүмкін [22].

Негізгі бөлігі

Қазақстан Республикасында ғылым, технологиялар және инновациялар саласындағы ұлттық стратегиялардың құрылымы мыналармен байланысты: Даму бағдарламасы (сурет 1).

Сурет 1. Қазақстан Республикасы Ұлттық стратегияларының жалпы құрылымы

Ескертпе – жүргізілген есеп айырысулар негізінде автор жасаған

Екінші суретте сұралған сарапшылар инновациялық даму үшін әлеуеті жоғары секторлар немесе салалар ретінде көрсеткен секторлардың тізімі көрсетілген (сурет 2), [23].

Егер халықаралық тәжірибеге жүгінетін болсақ, индустриялық-инновациялық даму саласындағы мемлекеттік саясатты ұйымдастыру және іске асыру бойынша жалпы қағидаттар мен тәсілдерді бөліп көрсетуге болады (сурет 3).

Сурет 2. Технологияларды жаңғырту және инновациялық даму үшін барынша әлеуеті бар экономикалық секторлар мен салалар

Ескертпе – жүргізілген есеп айырысулар негізінде автор жасаған

Сурет 3. Индустриялық-инновациялық даму саласындағы мемлекеттік саясатты ұйымдастыру және іске асыру жөніндегі қағидаттар мен тәсілдер

Ескертпе – жүргізілген есеп айырысулар негізінде автор жасаған

Алайда, СПЕКА елдерінің көпшілігінде инновациялық экожүйе әлі де жеткілікті дамымағанын және инновациялық жүйенің көптеген компоненттері әлі де жоқ немесе нәрестесінде екенін атап өткен жөн (кесте 1), [25].

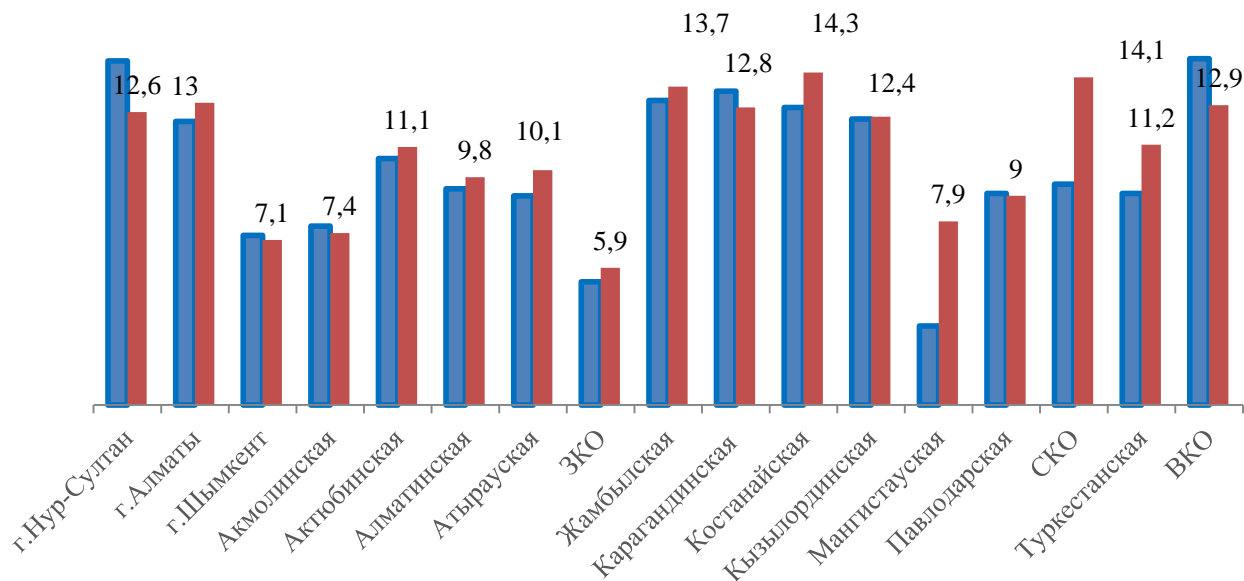
Кесте 1. СПЕКА елдерінде қолданылатын ҒТА саласындағы саясат құралдары

Құрал-саймандар	Әзірбайжан	Қазақстан	Қырғызстан	Тәжікстан	Түрікменстан	Өзбекстан
Іргелі зерттеулерге гранттар	x ¹	x	x	x		x
Қолданбалы зерттеулерге гранттар	x ¹	x	x	x		x
Стартаптар үшін гранттар	x ¹	x	x	x ⁵	x	x
Инновациялық ваучерлер		x ³				
Стартаптарға арналған бағдарламалар	x	x	x			x
Стартап конкурстары	x	x	x	x	x	x
Стартаптарды инкубациялау және акселерациялау бағдарламалары	x	x	x	x	x	x
Кәсіпкерлікті қолдау бағдарламалары	x	x	x	x	x	x
Инновациялық ШОК үшін кредиттер бойынша кепілдіктер						x
Венчурлік қаржыландыру		x			x	x
ҒЗТҚЖ нәтижелерін коммерцияландыруға арналған гранттар		x ⁴		x ⁵		x
ҒЗТҚЖ үшін салықтық жеңілдіктер	x ²	x	x	x		x
ҒЗТҚЖ-ға бюджеттік субсидиялар	x					x
ҒЗТҚЖ мақсаттарына арналған кредиттеуді субсидиялау	x	x				x
Толық циклді жобаларға гранттар				x		x
Өнеркәсіп пен ғылым арасындағы ынтымақтастықты дамытуға гранттар		x				x
Өнеркәсіптік кластерлерді қолдау	x			x		x
Халықаралық донорлардан ҒТА қаржыландыруға гранттар		x	x	x	x	x
<i>Ескертпе:</i>						
<i>x¹ - Мүмкін нұсқа ретінде бар, бірақ уақытша тоқтатылды</i>						
<i>x² - Заңнамада бекітілген, бірақ енгізу әлі аяқталған жоқ</i>						
<i>x³ - Мүмкін нұсқа ретінде бар, бірақ әлі қолданылмаған</i>						
<i>x⁴ - 2018 жылдан бастап қолданылмайды</i>						
<i>x⁵ - Тұрақты емес және негізінен жеке көздер есебінен</i>						

Соңғы уақытта бұл елдер мемлекеттік шығындардың азаюына және халықтың нақты кірістерінің төмендеуіне тап болды. Сондықтан ресурстарға бай және кедей елдер бірнеше өсу қозғалтқыштарын құру үшін жергілікті шындықты ескере отырып, әртараптандырудың тиісті стратегияларын қабылдауы керек.

Туризм индустриясын реттеу процесін бірқатар тиісті ұйымдар жүзеге асырады, олардың мақсаты бүкіл әлемде туризмді жылжыту және халықаралық құқықтық реттеу жүйесін құру арқылы

эртүрлі елдер үшін ортақ қызығушылық тудыратын туризм мәселелерін зерттеу болып табылады. Туризмдегі инновациялар адамдардың мәдени қажеттіліктерін қанағаттандыру, инновациялық шағын бизнесті дамыту, жастардың инновацияға қатысуы үшін жағдай жасау сияқты көптеген мәселелерді шеше алады (сурет 4), [25].

Сурет 4. Кәсіпорындардың, оның ішінде туризм индустриясының 2019-2020 жылдардағы инновациялық белсенділігінің деңгейі, %

Туризм саласында жұмыс істейтін кәсіпорындардың өсуі ақша жыл сайын инвестиция түрінде салынатынын білдіреді. Туризм индустриясына инвестициялар мен ішкі және шетелдік туристердің тұтынуы жылына орта есеппен 7-8%-ға ұлғаюы тиіс. Статистика көрсеткендей, егер өнеркәсіптік дамудың ағымдағы серпіні сақталса, бұл көрсеткішке жоспарланғаннан ертерек қол жеткізіледі (кесте 2) [26].

Кесте 2. Туризмдегі инновациялық қаржыландыру

Жыл	Негізгі капиталға инвестициялар, млн. теңге	Халықтың атаулы ақшалай табыстары, теңге	Тұру және тамақтану жөніндегі қызметтерге бағытталған инвестициялар, млн. теңге	Өнерді, ойын-сауықты және демалысты дамытуға бағытталған инвестициялар, млн. теңге	Туризм саласын дамытуға бағытталған инвестициялар, млн. теңге
2011	5 010 231,00	45 435,00	32579	74 933	107512
2012	5 473 161,00	51 594,00	41 159	101 423	142582
2013	6 072 687,00	56 235,00	36 218	97 796	134014
2014	6 591 482,00	62 007,00	49 373	113 523	162896
2015	7 024 709,00	67 321,00	48 336	113 630	161966
2016	7 762 303,00	76 575,00	80 780	68 779	149559
2017	8 770 572,00	83 710,00	129 496	75 132	204628
2018	11179036,00	93 135,00	192 132	104 210	296342
2019	12576793,00	111 071,00	148 385	155 896	304281
2020	12322 652,24	125 446,00	211021	207582	418603

Ескертпе – жүргізілген есеп айырысулар негізінде автор жасаған

2022-2024 жылдарға арналған «Халықтың атаулы ақшалай табыстары, теңге» көрсеткішінің трендік моделін құру және болжамды мәндерін анықтау үшін келесі кезеңдер орындалды:

1) аномалды бақылаулардың болуына уақытша қатарларды тексеру. Ол үшін Ирвин критерийі қолданылды (кесте 3).

Кесте 3. Уақытша қатарда аномалды бақылаулардың болуын тексеру

Жыл	Халықтың атаулы ақшалай табыстары, теңге	Ирвин критерийінің байқалған мәні	Есептеу формулалары
2011	45 435		Ирвин критерийінің байқалған мәні $\lambda_t = \frac{ y_t - y_{t-1} }{\sigma_y}, \quad t = \overline{2, 10}$
2012	51 594	0,2346	
2013	56 235	0,1768	
2014	62 007	0,2198	
2015	67 321	0,2024	
2016	76 575	0,3525	
2017	83 710	0,2718	
2018	93 135	0,3590	
2019	111 071	0,6831	
2020	125 446	0,5475	

Ирвин критерийінің сыни мәні
 $\lambda_{0,05} = 1,5$

Ескертпе – жүргізілген есеп айырысулар негізінде автор жасаған

Ирвин критерийінің барлық бақыланып отырған мәндері критикалық мәннен аз болғандықтан, 95% ықтималдылықпен бастапқы уақыт сериясында аномалды бақылаулар жоқ деп айтуға болады.

«Өрлемелі» және «төмендейтін» сериялар критерийінің көмегімен қаралатын уақыт қатарында трендік құрауыш бар екендігі анықталды (кесте 4).

Кесте 4. Трендтің болуын тексеру

«Жоғары» және «төмен» сериялар өлшемінің жалпы көрінісі (трендтің болуы үшін кем дегенде бір теңсіздікті бұзу жеткілікті)	Қате ықтималдығымен есептелген мәндер $0,05 < \alpha < 0,0975$
$v(n) > \left[\frac{2n-1}{3} - 1,96 \sqrt{\frac{16n-29}{90}} \right]$	$1 < 3$
$K_{\max} < [K_0(n)]$	$9 > 5$

Ескертпе-жүргізілген есеп айырысулар негізінде автор жасаған

2) бастапқы деректерді өсу қисығы ретінде жақындату үшін бірінші дәрежелі полином таңдалды:

$$y_t = a_0 + a_1 t + \varepsilon_t,$$

Таңдалған қисықтың параметрлері ең кіші квадраттар әдісімен бағаланды. Деректерді жуықтау нәтижесінде келесі тренд моделі алынды:

$$y_t = 30\,742,867 + 8456,370t$$

3) алынған модельдің сапасын екі бағыт бойынша бағалау жүргізілді: модельдің барабарлығын тексеру және дәлдігін бағалау.

Модельдің барабарлығын тексеру үшін бірқатар қалдықтар зерттелді, яғни модель мен нақты бақылауларға сәйкес есептелген деңгейлердің сәйкес келмеуі. Қалдық компоненттің маңызды қасиеттері: математикалық күтудің нөлге теңдігі, қалдықтардың кездейсоқтығы және олардың қалыпты таралу Заңына сәйкестігі.

Модельді жеткіліктілікке тексеру үшін бірқатар қалдықтарды талдау нәтижелері 5-кестеде келтірілген (кесте 5).

Кесте 5. Модельдің сәйкестігін тексеру

Тексерілетін сипат	Пайдаланылатын статистика		Шекарасы	Қорытынды
	Атауы, есептеу формуласы	Алынған мән		
Кездейсоқтық	«Шындар» критерийі (бұрылыс нүктелері) $p > \left[\frac{2}{3}(n-2) - 1,96 \sqrt{\frac{16n-29}{90}} \right]$	3>2	2	Барабар
Қалыптылық	RS-критерий $RS = \frac{e_{\max} - e_{\min}}{S}$	2,81	2,67-3,69	Барабар
Бірқатар қалдықтар деңгейінің математикалық күтуінің теңдігі нөлге тең	T-студенттің статистикасы $t_{\text{набл.}} = \frac{ e }{S} \sqrt{n}$	0	2,26	Барабар

Ескертпе – жүргізілген есеп айырысулар негізінде автор жасаған

Модельдің дәлдігін бағалау үшін жуықтаудың орташа салыстырмалы қатесі есептелді:

$$E_{\text{отн.}} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{|e_t|}{y_t} \cdot 100\% = 6,56\%$$

модель дәлдігінің қолайлы деңгейін көрсететін мән.

Осылайша, модель өте сапалы және оны болжау үшін пайдалануға болады.

5) Нүктелік болжамды есептеу үшін фактордың тиісті мәндері салынған модельге ауыстырылды. Аралық болжамды құру үшін сенімділік интервалы маңыздылық деңгейінде анықталды.

2022-2024 жылдарға арналған нүктелік және аралық болжамдарды құру нәтижелері 6-кестеде келтірілген (кесте 6).

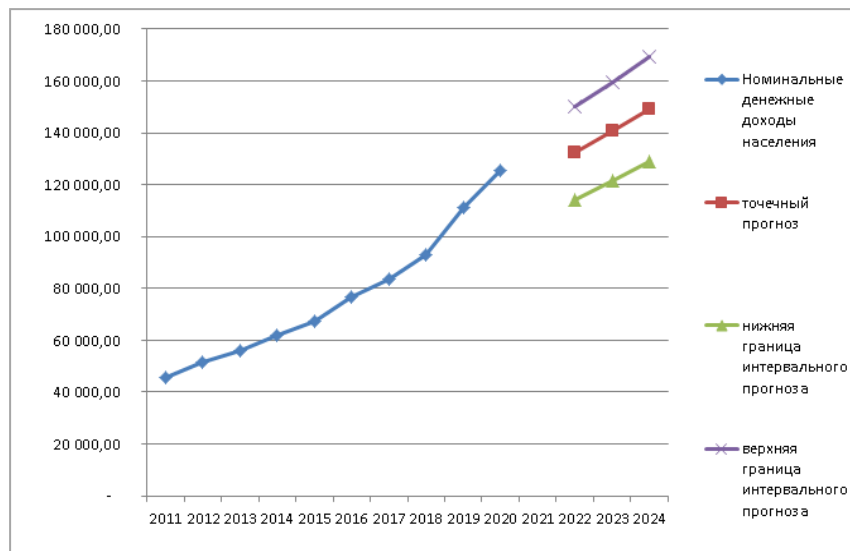
Кесте 6. 2021-2023 жылдарға арналған «Халықтың атаулы ақшалай табыстары» көрсеткішінің нүктелік және аралық болжамдары

Жыл	n + k	Нүктелік болжам, теңге	Аралық болжам, теңге	
			Жоғарғы шекара	Төменгі шекара
2022	12	132 219,303	114 151,618	150 286,988
2023	13	140 675,673	121 680,845	159 670,501
2024	14	149 132,042	129 130,177	169 133,908

Ескертпе-жүргізілген есеп айырысулар негізінде автор жасаған

Бесінші суретте 2022-2024 жылдарға арналған «Халықтың атаулы ақшалай табыстары» көрсеткішінің модельдеу және болжау нәтижелері графикалық түрде ұсынылған (сурет 5).

Туризм саласындағы бизнесті қаржыландыру — өз бизнесін жүргізетін әрбір кәсіпкердің алдында тұрған өзекті мәселе. Шағын және орта бизнес ел экономикасында маңызды рөл атқаратындықтан және әлемдегі қазіргі экономикалық ортадағы өзгерістерді ескере отырып, көптеген ғалымдар жаңа мүмкіндіктерді пайдалану және болжау әдістерін қолдану арқылы кәсіпкерлік субъектілерінің ел экономикасына қосатын үлесін арттыру мәселесін зерттеуге тырысты. Сондықтан авторлардың «Халықтың номиналды ақшалай кірісі» сияқты индикаторды қолдана отырып жасаған нәтижелері халықтың туризм саласындағы қызметтерді пайдалану мүмкіндігінің артуын және мүмкіндігін көрсетеді. Осыған байланысты туристік кәсіпорындар бәсекеге қабілеттілікті сақтау және сақтау үшін, сондай-ақ жақсы болашақты құруда тұрақты даму үшін икемді бейімделе алуы керек.

Сурет 5. 2022-2024 жылдарға арналған «Халықтың атаулы ақшалай табыстары» көрсеткішінің нүктелік және аралық болжамдары, теңге

Ескертпе – жүргізілген есеп айырысулар негізінде автор жасаған

Авторлар кәсіпкерлердің инновациялық қызметін дамыту және қолдау, бәсекелестікті дамыту және инвестициялардың тартымдылығы мемлекеттің экономикалық саясатының жалпы жағдайын және мемлекеттік институттардың позициясын көрсететін көптеген факторларға байланысты деген қорытындыға келді. Іскерлік органы дамыту, инвестициялық тартымдылықты және экономиканың жалпы бәсекеге қабілеттілігін арттыру әрбір мемлекеттің экономикалық саясатының негізгі бағыттарының бірі болып табылады.

Сондықтан қолда бар мүмкіндіктерді пайдалану үшін шағын және орта бизнесті, оның ішінде мемлекет тарапынан туризмді одан әрі дамыту үшін, оның ішінде мынадай шаралар арқылы жағдай жасау қажет:

1. Елдің жайлы, қызықты және тартымды бейнесін қалыптастыру.
2. Жақын және алыс шетелдіктер арасындағы ынтымақтастық шарттары.
3. Өңірдегі шок-ты дамытудың неғұрлым перспективалы бағыттары үшін мемлекеттік қолдау және нысаналы қаражат бөлу мүмкіндігі.

Қорытынды

Осылайша, туризм экономикалық өсудің факторы ғана емес, сонымен бірге экономикалық нәтиженің өзі туристік сектордың өсу әлеуетінде маңызды рөл атқара алады.

Әдебиеттер тізімі

- Babkin A.V. Analysis of application of additive technologies in terms of digitalization / A.V. Babkin, D.V. Voronov, S.A. Bobariko // Development of economy and management in the context of digitalization. Works of the scientific and practical conference with international participation. — 2018. — P.11–22. DOI: 10.18720/IEP/2018.7
- Bobylev S.N. Circular economy and its indicators for Russia. Mir novoi ekonomiki / S.N. Bobylev, S. V. Solovyeva // The World of the New Economy. — 2020. — 14(2). — P. 63–72. DOI: 10.26794/2220–6469–2020–14–2–63–72
- Bogatenkov S.A. Risk Management Based on Model of Competences when Introducing Innovative Information Technology / S.A. Bogatenkov, V.A. Belevitin, M.L. Khasanova // International Journal of Engineering & Technology. — 7 (4.38). — 2018. — 78–81. Retrieved from <https://www.researchgate.net/deref/http%3A%2F%2Fwww.sciencepubco.com%2Findex.php%2FIJET>
- Ergashev R.Kh. Development of Tourism Services Market on the Basis of Innovative Processes in Tourism / R.Kh. Ergashev, A.M. Akchurina // Academic Journal of Digital Economics and Stability. — 2022. — Vol. 13. Retrieved from <https://academicjournal.io>
- Hao J.X. Exploratory Study on the Development of Combination of Hotel and Apartment / J.X. Hao, Y.P. Liu // Advanced materials research; Health structure material and environment; Shenzen, China. — 2012; Dec, 2013, 37. Retrieved from http://www.iberchina.org/files/2017/economic_growth_china_anu.pdf
- Kirilchuk S.P. The Development of Globality of Innovative Modifications / S.P. Kirilchuk, E.V. Nalivaychenko // Journal of Fundamental and Applied Sciences. — 2017. — 9(1S). — P. 1025–1048. DOI: 10.4314/jfas.v9i1s.754.

- Maksyshko N. Method of investment projects evaluation for territorial communities taking into account the concept of sustainable development / N. Maksyshko, O. Vasylijeva, A. Polova // *The International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF 2020)*. — 2020. — Vol. 166. DOI: 10.1051/e3sconf/202016613020
- Musavengane Regis. Small hotels and responsible tourism practice: Hoteliers' perspectives / Regis Musavengane // *Journal of cleaner production*. — 2019. — Vol. 220. — P. 786–799. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/journal/journal-of-cleaner-production/articles-in-press#aip-note> DOI: 10.30892/gtg.26322–410
- Nieves J. Management innovation in the hotel industry / J. Nieves, M. Segarra-Cipres // *Tourism Management*. — 2015. Vol. 46. — P. 51–58. Retrieved from <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261517714001046> DOI: 10.1016/j.tourman.2014.06.002
- Новичков Н.В. Инноватика туристического бизнеса в развитии экономики впечатлений/ Н.В. Новичков, А.В. Новичкова, О.В. Малыгина // *Сервис в России и за рубежом*. — 2018. — Т. 12, №2 (80). — С. 6–19. DOI: 10.24411/1995-042X-2018-10201.
- Pogodina T.V. Indicators system improvement to assess the innovative activity of economic entities, taking into account the compliance with the strategic goals of socio-economic development. *Uchet. Analiz. Audit / T.V. Pogodina, N.M. Abdikeev, Yu.S. Bogachev // Accounting. Analysis. Auditing*. — 2019. — 6(3). — P. 6–14. DOI: 10.26794/2408–9303–2019–6–3–6–14
- Semin A.A. State support for research in pharmacology: an analysis of foreign and domestic experience / A.A. Semin // *Research Result: Pharmacology and Clinical Pharmacology*. — 2017. — 3(3). — P. 157–168. DOI: 10.18413/2313–8971–2017–3–3–157–168.
- Semin A.A. State support for research in pharmacology: an analysis of foreign and domestic experience / A.A. Semin // *Research Result: Pharmacology and Clinical Pharmacology*. — 2017. — 3(3). — P. 157–168. DOI: 10.18413/2313–8971–2017–3–3–157–168.
- Sobieraj J. Identification of the key investment project management factors in the housing construction sector in Poland / J. Sobieraj, D. Metelski // *International Journal of Construction Management*. — 2020. DOI: 10.1080/15623599.2020.1844855
- Solodovnik J.A. Methodical foundations of the classification of innovations in the tourism sector of the Russian Federation. *Vestnik VGUIT / J.A. Solodovnik // Proceedings of VSUET*. — 2018. — Vol. 80, No. 4. — P. 366–370. DOI: 10.20914/2310–1202–2018–4–366–370
- Tanina A.V. Problems and prospects of development of the apartment market in St. Petersburg / A.V. Tanina, S.V. Kalmykova, E.B. Mudrova // *Business. Education. Law*. — 2020. — No. 3. — P. 139–146. DOI: 10.25683/VOLBI.2020.52.302.
- Абожина А.А. Анализ международных брендов апарт-отелей / А.А. Абожина // *Экономика и социум*. — 2017. — № 3(34). — С. 1769–1775. DOI: 10.26140/anie-2019–0803–0093
- Анализ пробелов в сфере науки, технологий и инноваций (НТИ) в Казахстане. 2020. — 38 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://unece.org/>
- Данные Комитета по статистике Республике Казахстан за 2010–2020 гг. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.stat.gov.kz>
- Духовная Л.Л. Автоматизация бизнес-процессов как механизм повышения эффективности гостиничного предприятия / Л.Л. Духовная // *Сервис в России и за рубежом*. — 2019. — Т. 13. — Вып. 3. — С. 162–174. DOI: 10.24411/1995-042X-2019-10313.
- Кулмаганбетова А.С. Покомпонентная оценка инновационного потенциала субъектов малого и среднего бизнеса: опыт Казахстана / А.С. Кулмаганбетова, И.Н. Дубина, Ж.Б. Рахметулина // *Экономика. Профессия. Бизнес*. — 2019. — № 3. — С. 57. DOI: 10.14258/epb201934
- Мыратдурдыев М. Практика формирования пространства апарт-отелей / М. Мыратдурдыев, Ю.А. Дорошенко // *Актуальные научные исследования в современном мире*. — 2017. — № 12–9 (32). — С. 9–11. DOI: 10.26140/anie-2019–0803–0093
- На пути к технологической трансформации стран СПЕКА: инновационный императив для устойчивого развития [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://unece.org/>
- Печерица Е.В. Теоретические и практические аспекты внедрения инноваций в туризме и гостиничном бизнесе / Е.В. Печерица // *Физическая культура. Спорт. Туризм. Двигательная рекреация*. — 2016. — Т. 1. — № 2. — С. 34–41. <https://fkis74.ru/index.php/fkstdr/article/view/431>
- Постановление Правительства Республики Казахстан от 31 декабря 2019 года № 1050 «Государственная программа индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2020–2025 годы» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://qazindustry.gov.kz/>

А.Т. Омарова, Н.Б. Құттыбаева, Е.Д. Орынбасарова, Е.А. Жусупов

Развитие инновационной деятельности Республики Казахстан в сфере индустрии туризма

Аннотация

Цель: В настоящее время одной из актуальных проблем для Казахстана является развитие сферы туризма. Туризм играет одну из главных ролей в мировой экономике. По данным Всемирной туристской организации, она обеспечивает более 11% от десятой международной доли валового национального продукта в мире, каждое девятое рабочее место мирового производства. Отсутствие достаточного финансирования не позволяет эффективно развиваться субъектам туризма, проявляется в отсутствии возможности осуществления инвестиционной и инновационной деятельности: обновление основных фондов, расширение объемов бизнеса, новых технологий. Статья посвящена вопросам развития и связанных с этим инноваций в сфере туризма в Республике Казахстан, которая признана в мире действенным механизмом обеспечения экономического роста страны, так как основной частью доходов бюджета Казахстана являются налоговые поступления бизнеса и граждан: именно за их счет финансируются расходы государства. Необходимо совершенствовать процессы и механизмы стратегического управления с учетом современных тенденций и макроэкономической ситуации в различных отраслях. Казахстан может зарекомендовать себя как привлекательное направление для иностранных инвестиций и успешно преодолевать новые глобальные вызовы и угрозы за счет использования стратегического планирования. Туризм как вид внешнеэкономической деятельности определяет важность оценки устойчивости регионального развития, формирования системы показателей, влияющих на процессы развития, управления и достижения целей, что требует инструментов для управления и систематизации факторов, влияющих на достижение.

Цель: Объект: Анализ инновационной деятельности Казахстана в сфере туризма основывается на возможности решения ряда задач, связанных с повышением уровня удовлетворения культурных потребностей населения (способствующих жизнедеятельности за счет увеличения номинальных доходов), а также созданием условий для развития инновационных бизнес-единиц. Объектом исследования является инновационная деятельность туристической отрасли.

Метод (методы): Исследование основано на логическом описании компонентов и функций цифровых технологий и их важных особенностей и проводится с целью обеспечения необходимой глубины исследования научных проблем с использованием общих методов, используемых в экономике. Источниками исследования являются теоретические и аналитические статьи по инновационному развитию, работы казахстанских и зарубежных авторов.

Выводы: С использованием статистических данных Республики Казахстан разработана трендовая модель для получения ожидаемых значений показателя «Номинальные доходы населения, тенге» за период 2022-2024 гг., что свидетельствует об увеличении количество людей, пользующихся услугами сферы туризма. В связи с этим туристические направления должны оставаться конкурентоспособными и гибкими с точки зрения устойчивого развития, чтобы создать лучшее будущее. Это означает, что туризм является не только движущей силой экономического роста, но и само экономическое производство может играть важную роль в потенциале роста сектора туризма.

Результаты: Инновации становятся важным фактором глобального экономического роста и неизбежно будут играть ключевую роль в ускорении экономического развития страны.

Ключевые слова: инновации, цифровизация, гостеприимство, туризм, цифровая экономика, туристический рынок, инфраструктура.

A.T. Omarova, N.B. Kuttybaeva, E.D. Orynbasarova, E.A. Zhusupov

Development of innovative activity of the Republic of Kazakhstan in the field of tourism industry

Abstract

Object: To analyze Kazakhstan's innovative activities in the tourism industry based on the possibility of solving a number of problems associated with increasing the satisfaction of cultural needs of the population (contributing to livelihoods by increasing nominal income), as well as create conditions for the development of innovative business units.

Methods: The general methods in economics.

Results: A trend model is developed to obtain the expected values of the indicator "Nominal income of the population, tenge" for the period 2022–2024, which indicates an increase in the number of people using the services of the tourism sector. In this regard, tourist destinations must remain competitive and flexible in terms of sustainable development to create a better future. This means that tourism is not only a driving force for economic growth, but also that economic production itself can play an important role in the growth potential of the tourism sector.

Conclusions: Innovation is becoming an important factor in global economic growth and will inevitably play a key role in accelerating the country's economic development.

Keywords: innovation, digitalization, hospitality, tourism, digital economy, tourism market, infrastructure.

References

- Abozhina, A.A. (2017). Analiz mezhdunarodnykh brendov apart-otelei [Analysis of international apart-hotel brands]. *Ekonomika i sotsium — Economy and society*, 3(34), 1769–1775. <https://doi.org/10.26140/anie-2019-0803-0093> [in Russian].
- Analiz probelov v sfere nauki, tekhnologii i innovatsii (NTI) v Kazakhstane (2020). [Gap analysis in science, technology and innovation (STI) in Kazakhstan]. Retrieved from <https://unece.org/> [in Russian].
- Babkin, A.V., Voronov, D.V., & Bobariko, S.A. (2018). Analysis of application of additive technologies in terms of digitalization. Development of economy and management in the context of digitalization. *Works of the scientific and practical conference with international participation*, 11–22. <https://doi.org/10.18720/IEP/2018.7>
- Bobylev, S.N., & Solovyeva, S.V. (2020). Circular economy and its indicators for Russia. *Mir novoi ekonomiki. The World of the New Economy*, 14(2), 63–72. <https://doi.org/10.26794/2220-6469-2020-14-2-63-72>
- Bogatenkov, S.A., Belevitin, V.A., & Khasanova, M.L. (2018). Risk Management Based on Model of Competences when Introducing Innovative Information Technology. *International Journal of Engineering & Technology*, 7 (4.38), 78–81. <https://www.researchgate.net/deref/http%3A%2F%2Fwww.sciencepubco.com%2Findex.php%2FIJET>
- Dannye Komiteta po statistike Respublike Kazakhstan za 2010–2020 gg. [Data of the Committee on Statistics of the Republic of Kazakhstan for 2010–2020]. *stat.gov.kz*. Retrieved from <http://www.stat.gov.kz> [in Russian].
- Dukhovnaya, L.L. (2019). Avtomatizatsiia biznes-protsessov kak mekhanizm povysheniia effektivnosti gostiichnogo predpriiatiia [Business processes automation as a mechanism for increasing efficiency of hotel enterprises]. *Servis v Rossii i za rubezhom — Services in Russia and Abroad*, 13(3), 162–174. <https://doi.org/10.24411/1995-042X-2019-10313>
- Ergashev, R.Kh., & Akchurina, A.M. (2022). Development of Tourism Services Market on the Basis of Innovative Processes in Tourism. *Academic Journal of Digital Economics and Stability*, 13. <https://academicjournal.io>
- Hao, J.X., & Liu, Y.P. (2012). Exploratory Study on the Development of Combination of Hotel and Apartment. *Advanced materials research; Health structure material and environment; Shenzhen, China (Dec, 2013, 37)*. [iberchina.org. http://www.iberchina.org/files/2017/economic_growth_china_anu.pdf](http://www.iberchina.org/files/2017/economic_growth_china_anu.pdf)
- Kirilchuk, S.P., & Nalivaychenko, E.V. (2017). The Development of Globality of Innovative Modifications. *Journal of Fundamental and Applied Sciences*, 9(1S), 1025–1048. <https://doi.org/10.4314/jfas.v9i1s.754>.
- Kulmaganbetova, A.S., Dubina, I.N., & Rakhmetulina, Zh.B. (2019). Pokomponentnaia otsenka innovatsionnogo potentsiala subiektov malogo i srednego biznesa: opyt Kazakhstana [Component-by-component assessment of the innovative potential of small and medium-sized businesses: the experience of Kazakhstan]. *Ekonomika. Professiia. Biznes — Economy. Profession. Business*, 3, 57. Retrieved from <https://doi.org/10.14258/epb201934> [in Russian].
- Maksyshko, N., Vasylieva, O., & Polova, A. (2020). Method of investment projects evaluation for territorial communities taking into account the concept of sustainable development. *The International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF 2020)*, 166. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202016613020>
- Musavengane, Regis (2019). Small hotels and responsible tourism practice: Hoteliers' perspectives. *Journal of cleaner production*, 220, 786–799. <https://www.sciencedirect.com/journal/journal-of-cleaner-production/articles-inpress#aip-note> <https://doi.org/10.30892/gtg.26322-410>
- Myratdurdyev, M., & Doroshenko, Yu.A. (2017). Praktika formirovaniia prostranstva apart-otelei [The practice of forming the space of apart-hotels]. *Aktualnye nauchnye issledovaniia v sovremennom mire — Actual Scientific Research in the modern world*, 12–9(32), 9–11. <https://doi.org/10.26140/anie-2019-0803-0093>
- Na puti k tekhnologicheskoi transformatsii stran SPEKA: innovatsionnyi imperativ dlia ustoichivogo razvitiia [Towards a Technological Transformation of the SPECA Countries: An Innovative Imperative for Sustainable Development]. unece.org. Retrieved from <https://unece.org/> [in Russian].
- Nieves, J., & Segarra-Cipres, M. (2015). Management innovation in the hotel industry. *Tourism Management*, 46, 51–5 <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261517714001046> <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.06.002>
- Novichkov, N.V., Novichkova, A.V., & Malygina, O.V. (2018). Innovatika turisticeskogo biznesa v razvitii ekonomiki vpechatltnii [Tourism business innovation in the experience economy] // *Servis v Rossii i za rubezhom — Services in Russia and Abroad*, 12(2), 6–19. DOI: 10.24411/1995- 042X-2018-10201.
- Tourism business innovation in the experience economy. *Services in Russia and Abroad*, 12(2), 6–19. <https://doi.org/10.24411/1995- 042X-2018-10201>
- Pecheritsa, E.V. (2016). Teoreticheskie i prakticheskie aspekty vnedreniia innovatsii v turizme i gostinichnom biznese [Theoretical and practical aspects of introducing innovations in tourism and hotel business]. *Fizicheskaiia kultura. Sport. Turizm. Dvigatelnaia rekreatsiia — Physical Culture. Sport. Tourism. Motor recreation*, 1(2), 34–41. <https://fkis74.ru/index.php/fkstdr/article/view/431>

- Pogodina, T.V., Abdikeev, N.M., & Bogachev, Yu.S. (2019). Indicators system improvement to assess the innovative activity of economic entities, taking into account the compliance with the strategic goals of socio-economic development. *Uchet. Analiz. Audit. Accounting. Analysis. Auditing*, 6(3), 6–14. <https://doi.org/10.26794/2408-9303-2019-6-3-6-14>
- Postanovlenie Pravitelstva Respubliki Kazakhstan ot 31 dekabria 2019 goda № 1050 «Gosudarstvennaia programma industrialno-innovatsionnogo razvitiia Respubliki Kazakhstan na 2020–2025 gody» [Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan of December 31, 2019 N 1050 “State program of industrial and innovative development of the Republic of Kazakhstan for 2020–2025”]. *qazindustry.gov.kz*. Retrieved from <https://qazindustry.gov.kz/> [in Russian].
- Sobieraj, J., & Metelski, D. (2020). Identification of the key investment project management factors in the housing construction sector in Poland. *International Journal of Construction Management*. <https://doi.org/10.1080/15623599.2020.1844855>
- Semin, A.A. (2017). State support for research in pharmacology: an analysis of foreign and domestic experience. *Research Result: Pharmacology and Clinical Pharmacology*, 3(3), 157–168. <https://doi.org/10.18413/2313-8971-2017-3-3-157-168>.
- Solodovnik, J.A. (2018). Methodical foundations of the classification of innovations in the tourism sector of the Russian Federation. *Vestnik VGUIT. Proceedings of VSUET*, 80(4), 366–370. <https://doi.org/10.20914/2310-1202-2018-4-366-370>
- Tanina, A.V., Kalmykova, S.V., & Mudrova, E.B. (2020). Problems and prospects of development of the apartment market in St. Petersburg. *Business. Education. Law*, 3, 139–146. <https://doi.org/10.25683/VOLBI.2020.52.302>